LAUSUNTO
14.2.2022
Dnro: 73/D.a.2/2022

Maa- ja metsätalousvaliokunta

MmV@eduskunta.fi

Asia: **Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kalastuksesta Tenojoen vesistössä Norjan kanssa tehdyn sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja soveltamisesta annetun lain muuttamisesta**

Viite: ***HE30/2021vp***

Maa- ja metsätalousministeriö on pyytänyt lausuntoa Saamelaiskäräjiltä hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi kalastuksesta Tenojoen vesistössä Norjan kanssa tehdyn sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja soveltamisesta annetun lain muuttamisesta. Saamelaiskäräjät lausuu seuraavaa:

1. Aluksi

Lohenkalastus Tenolla kuuluu saamelaisten näkökulmasta alueen kalastajasaamelaisten kulttuuriperusoikeuden ydinalueeseen. Lohi ja sen pyynti ovat aina muodostaneet ja muodostavat yhä aineellisen perustan Tenon jokisaamelaiselle kulttuurille. Lohenkalastus on erityisen merkityksellistä niille Tenon alueen saamelaisille, joiden elämä, identiteetti, hyvinvointi ja toimeentulo rakentuvat nimenomaan Tenon ja lohenkalastuksen ympärille.

Tenon ja sen alueella harjoitettavien perinteisten kalastusmuotojen, kuten pato- ja verkkokalastuksen sekä kulkutuksen kautta ylläpidetään alueen jokisaamelaista kulttuuria, saamelaisten perinteistä tietoa ja lohenkalastukseen liittyvää saamenkielistä terminologiaa sekä siirretään niitä seuraaville sukupolville.

2. Saamelaisten oikeudellisesta asemasta

Saamelaiset ovat Euroopan unionin alueen ainoa alkuperäiskansa. Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Vakiintuneen käytännön mukaan saamelaiskulttuuriin katsotaan kuuluvaksi saamelaisten perinteiset elinkeinot, kuten kalastus. YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (KP-sopimus) 27 artiklan mukaan vähemmistöihin kuuluvilta henkilöiltä ei saa kieltää oikeutta yhdessä muiden ryhmänsä jäsenten kanssa nauttia omasta kulttuuristaan. 27 artiklan rajoitus on siinä mielessä ehdoton, että jos toimenpiteet kieltävät oikeuden nauttia kulttuurista, on merkityksetöntä, onko toimenpiteellä vahvaa tukea valtaväestön keskuudessa. Tämä säännös suojaa saamelaisten perinteisten elinkeinojen harjoittamista sekä alueita ja resursseja, jotka muodostavat perustan näiden elinkeinojen harjoittamiselle. Perustuslain 17.3 § ja KP-sopimuksen 27 artikla pitävät sisällään saamelaiskulttuurin

Sajos
FIN-99870 Anár | Aanaar | Aanar | Inari
www.samediggi.fi
+358 (0)10 839 3100
info@samediggi.fi
etunimi.sukunimi@samediggi.fi

heikentämiskiellon, joka edellyttää saamelaiskulttuurin turvaamista niin, että edellytykset kulttuuriin harjoittamiselle säilyvät myös tulevaisuudessa. Heikentämiskielto koskee kaikkia viranomaisia sekä muita julkista valtaa käyttäviä organisaatioita.

YK:n yleiskokous hyväksyi vuonna 2007 julistuksen alkuperäiskansojen oikeuksista. Julistuksen tarkoituksena on suojella ja edistää alkuperäiskansojen oikeuksia ja turvata heidän itsemääräämisoikeutensa. Julistus ilmaisee suurelta osin ihmisoikeussopimuksiin tai tavanomaiseen kansainväliseen oikeuden perustuvan oikeustilan ja monien eri vaikutustapojen kautta alkuperäiskansajulistuksen sisältö tunnustetaan nykyisin kansainvälisen oikeuden oikeudellisesti sitovaa sisältöä ilmaisevana. Alkuperäiskansajulistuksen 26 artiklan 1 kohdan mukaan alkuperäiskansoilla on oikeus perinteisesti omistamiinsa, hallussaan pitämiinsä tai muutoin käyttämiinsä tai hankkimiinsa maihin, alueisiin ja luonnonvaroihin. Alkuperäiskansoilla on oikeus omistaa, käyttää, kehittää ja hallita niitä maita, alueita ja luonnonvaroja, jotka ovat niiden hallussa perinteisen omistuksen tai muun perinteisen hallussapidon tai käytön perusteella tai jotka ne ovat muutoin hankkineet.

Valtiot tunnustavat nämä maat, alueet ja luonnonvarat laissa ja suojelevat niitä lailla. Tässä tunnustamisessa on asianmukaisesti kunnioitettava kyseisten alkuperäiskansojen tapoja, perinteitä ja maanhallintajärjestelmiä. Alkuperäiskansajulistuksen 29 artiklan 1 kohdan mukaan alkuperäiskansoilla on oikeus säilyttää ja suojella ympäristöä sekä maidensa tai alueidensa ja luonnonvarojensa tuotantokykyä.

Tenon kalastus kuuluu mm. perustuslaissa ja KP-sopimuksessa turvatun saamelaiskulttuurin suojan piiriin ja Tenon alueen saamelaiskulttuuri on kokonaisuudessaan vahvasti kytköksissä perinteiseen kalastukseen. Kalastuksella on korvaamaton merkitys erityisesti kulttuurisena elinkeinona, sillä sen kautta saamelaista kulttuuria, perinteistä tietoa sekä saamen kieltä siirretään sukupolvelta toiselle. Kalastukseen liittyy oma erityisterminologiansa saamen kielessä ja sen olemassaolo voidaan turvata vain saamelaisen kalastuksen edellytysten turvaamisella.

3. Saamelaiskäräjien huomiot asetuksesta

Saamelaiskäräjät on aiemmissa lausunnoissaan todennut, että saamelaislapsilla tulee olla mahdollisuus osallistua kulttuurinsa ja kielensä harjoittamiseen maksutta ja ilman, että sitä hallinnollisilla toimenpiteillä hankaloitetaan. Saamelaiskäräjät katsoi tuolloin ja katsoo edelleen, että lasten maksuttoman kalastuksen mahdollistaminen parantaa erityisesti saamelaislasten edellytyksiä harjoittaa omaa kulttuuriaan ja kieltään, mikä puolestaan tukee koko saamelaisyhteisön ja -kulttuurin sekä saamelaisten perinteisten elinkeinojen elinvoimaisuutta ja tulevaisuutta.

Saamelaiskulttuurin nauttimisen oikeudella on ylisukupolvinen luonne eli saamelaisilla on oikeus sekä tänään harjoittaa saamelaista kulttuurinmuotoa että oikeus siirtää se tuleville sukupolville lain ja julkisen vallan suojaamana. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan maksuttomat lasten kalastusluvat ovat yksi tapa edistää saamelaisten oikeutta oman kielensä ja kulttuurinsa harjoittamiseen. Saamelaiskäräjät pitää myönteisenä, että yksi lakiehdotuksen keskeinen muutos on, että paikkakuntalaisten alle 18-vuotiaiden luvat muutettaisiin maksuttomiksi lasten kalastusharrastuksen ja Tenojokilaakson saamelaisten kalastuskulttuurin edistämiseksi.

3.1. Saamelaislasten kalastus Tenolla

Saamelaiskäräjät huomauttaa, että saamelaislasten kalastuksessa Tenolla ei ole kyse harrastuksesta, vaan oman kielen ja kulttuurin harjoittamisesta. Saamelaiskäräjät toteaa, että yli puolet saamelaislapsista asuu kuitenkin nykyään saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Tästä syystä Saamelaiskäräjät katsoo, että pelkästään paikkakuntalaisten alle 18-vuotiaiden maksuttomat kalastusluvat eivät yksin riitä turvaamaan saamelaisen kulttuurin siirtymistä sukupolvelta toiselle. ***Saamelaiskäräjien esittää, että maksuton kalastuslupa myönnetään kaikille alle 18-vuotiaille saamelaisille lapsille asuinpaikasta riippumatta, mikäli lapsen vanhempi/vanhemmat tai isovanhempi/isovanhemmat ovat syntyjään Tenon alueelta.***

Tämä olisi perusteltua myös YK:n yleissopimukseen lapsen oikeuksista mukaan, jota Suomen valtio on sitoutunut noudattamaan. Sopimuksen 30 artiklan mukaan, *niissä maissa, joissa on etnisiä, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöryhmiä tai alkuperäiskansoihin kuuluvia henkilöitä, tällaiseen vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaan kuuluvalta lapselta ei saa kieltää oikeutta nauttia yhdessä ryhmän muiden jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään.*

3.2. Lupamyynti

Lupamyynnin osalta Saamelaiskäräjät pyytää ministeriötä kiinnittämään huomiota kalatalousalueen asiasta mahdollisesti lausumaan sekä varmistamaan, että kalatalousalueella on käytössään riittävät resurssit lupamyynnin järjestämiseen uusien kirjausten edellyttämällä tavalla.

3.3. Erityislupakiintiö

Voimaansaattamislain 12 §:ssä säädetään erityiseen kalastuslupakiintiöön kuuluvien lupien käytöstä ja sisällöstä. Perusteluissa todetaan, että sääntely on osoittautunut haasteelliseksi toimeenpanossa esimerkiksi lupien määrää, lupien jakautumista ja lupien käyttöön oikeutetun kalastusoikeuden määrän asettamisen osalta.

Saamelaiskäräjät on nykyisen voimaansaattamislain valmistelun yhteydessä vastustanut erityislupakiintiön käyttöönottoa, koska siihen siirretyt kalastusoikeudet ovat käytännössä olleet pois paikallisten saamelaisten perinteisestä kalastuksesta. Olemme toimittaneet eduskunnan perustuslakivaliokunnalle asiasta 22.9.2021 lausunnon (liite 1), jossa olemme tuoneet esille erityisesti erityislupakiintiöasiaa ja pidämme erityisen tärkeänä, että ainakin erityislupakiintiöön kiinnitetään vielä huomiota ja muutetaan liitteenä olevan lausunnon esitetyllä tavalla.

Toisaalta kiintiön käyttöönottoa on perusteltu muun muassa muualla asuvien Tenon alueella kiinteistön omistavien saamelaisten kalastusoikeuksien turvaamisella. Joka tapauksessa tässä tavoitteessa ei olla onnistuttu ja tilannetta tulisi korjata nyt valmisteltavana olevan muutoksen yhteydessä. Yksi vaihtoehto olisi palauttaa sääntely tältä osin ennen vuotta 2017 vallinneeseen tilanteeseen ja säännellä pyyntiä tätä ennen vallinneen mallin mukaisesti sopeutettuna muuhun pyynnin sääntelyn tarpeeseen vallitsevan tilanteen edellyttämällä tavalla.

Mikäli ministeriö päättää ryhtyä valmistelemaan kiintiöstä luopumista, pyytää Saamelaiskäräjät järjestämään asiasta saamelaiskäräjälain 9§:n mukaiset neuvottelut, joiden yhteydessä Saamelaiskäräjät voi tarkentaa kantaansa tältä osin. Mikäli erityinen kiintiö päätetään säilyttää, tulisi sen osuutta kokonaiskalastusoikeuksien määrästä kuitenkin selvästi vähentää ja oikeudet kohdistaa ainoastaan sen osakaskunnan alueelle, jonka alueelle oikeuksien haltija kiinteistö sijoittuu.

Nykyinen kiintiö ei suuruudeltaan vastaa sitä todellisuudessa vallitsevaa ulkopaikkakuntalaisten kiinteistönomistajien kiinteistöille kokonaisuudessaan kuuluvaa kalastusoikeuksien määrää suhteessa osakaskuntien yhteiseen kalastusoikeuksien kokonaismäärään. Utsjoen kirkonkylän yhteisen vesialueen osakaskunta on asiasta antamassaan lausunnossa todennut ulkopaikkakuntalaisten tilojen omistamien oikeuksien määrän vastaavan noin 7 prosentin osuutta kokonaiskalastusoikeuksien määrästä, ja että sopiva määrä olisi 15 prosenttia nykyisen 1/3 -osuuden sijasta. Saamelaiskäräjät katsoo, että mikäli erityislupakiintiö päätetään säilyttää, olisi sitä pienennettävä nykyisestä osakaskuntakohtaisesti tarkastellen vastaamaan todellista kalastusoikeuksien määrää ja vastaavasti osoittaa näin vapautuva kalastusoikeuskiintiö siten, että sillä voitaisiin turvata nimenomaan alueen saamelaisten perinteisen pyynnin säilymistä ja kehittymistä maanomistusolosuhteista riippumatta. Tämän kaltaisella menettelyllä voitaisiin varmistaa perustuslain 17 §:n 3 momentin toteutuminen Tenon kalastussopimuksen soveltamisessa ja alueen perinteisessä kalastuksessa nykyistä paremmin.

Esitykseen sisältyvää uuttaa määräystä siitä, ettei kiinteistön omistukseen perustuvaa oikeutta jatkossa voisi vuokraamalla tai muutoin edelleen luovuttaa Saamelaiskäräjät ei kannata. Lisäksi tämän kaltainen määräys ei Saamelaiskäräjien käsityksen mukaan olisi myöskään perustuslain kannalta mahdollinen, koska sillä loukattaisiin merkittävällä tavalla ilman hyväksyttävää perusoikeuksien rajoittamisen perustetta yksityistä omistusoikeutta.

4. Lopuksi

Kesän 2021 lohenkalastuksen täyskielto Tenolla ja sen sivuvesistöissä tarkoitti täyskieltoa jokisaamelaisen kulttuurin harjoittamiseen tehden kulttuurin harjoittamisesta rangaistavaa toimintaa, millä puolestaan oli merkittäviä negatiivisia vaikutuksia muun muassa saamelaisten hyvinvointiin. Perustuslain (731/1999) 17.3 § ja kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen kirjaukset pitävät sisällään saamelaiskulttuurin heikentämiskiellon. Perustuslain 17.3 §:n mukaan saamelaisilla on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Perustuslaissa turvattu saamelaiskulttuurin suoja ymmärretään laajasti siten, että siihen kuuluvat myös saamelaisten perinteiset elinkeinot, joista kalastus on yksi keskeisimmistä.

KP-sopimuksen 27 artiklan mukaan saamelaisilta ei saa kieltää oikeutta yhdessä muiden ryhmänsä jäsenten kanssa nauttia omasta kulttuuristaan. Ihmisoikeuskomitean käytännön mukaan toimenpiteet, jotka aiheuttavat huomattavaa haittaa alkuperäiskansojen kulttuurille ja perinteisten elinkeinojen elinvoimaisena säilymiselle, loukkaavat artiklan 27 mukaista kulttuurin suojaa.

Merk.

Tuomas Aslak Juuso
puheenjohtaja

Inga-Briitta Magga
vs. elinkeinosihteeri

Puheenjohtaja päätti lausunnosta 14.2.2022 kuultuaan I varapuheenjohtaja Anni Koivistoa.

Lausunnon valmisteluun osallistui myös lakimiessihteeri Kalle Varis.